

Nr 157

Utlåtande i anledning av motioner om åtgärder för att demokratisera försvaret.

(1:a avd.)

Motionerna

I de likalydande motionerna I: 445 av herrar Svanström och Axel Georg Pettersson och II: 497 av herrar Johansson i Växjö och Nilsson i Tvärålund har hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om utredning angående statens medverkan till en värnpliktsorganisation samt formerna för övriga strävanden att demokratisera det svenska försvaret.

Remissyttrandena

Utskottet har i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrandet från överbefälhavaren och försvarets centrala företagsnämnd.

Överbefälhavaren framhåller, med anledning av motionernas påstående att det i vissa kretsar anses tabu att genom diskussion stödja demokratiseringsprocessen inom bl. a. det militära, som sin bestämda uppfattning att det inom landets politiska ledning och den militära ledningen inte anses tabu att en diskussion — och en bred sådan — föres om försvarets förhållanden och den påverkan på dessa som den allmänna samhällsutvecklingen och aktuell debatt bör ha. Såväl statsmakterna som försvarsledningen söker på allt sätt stödja och uppmuntra en sådan diskussion.

Beträffande företagsdemokrati för anställd personal framhålles att demokratiseringsprocessen fortgått lång tid. När det gäller företagsnämndsverksamheten har försvaret varit före både den offentliga och enskilda sektorn. För nämnderna gäller samma föreskrifter som för alla andra nämnder inom statsförvaltningen. Därutöver gäller anvisning av försvarets centrala företagsnämnd som i sig även är ett exempel på den utveckling motionärerna efterlyser.

Kurser ordnas för att anvisningar och föreskrifter skall bli kända. Vidare behandlas på olika kurser medinflytandeprocessen, jämlikhetssträvanden och andra på dessa områden aktuella frågor i samhällsutvecklingen.

Enligt överbefälhavarens uppfattning hävdar sig företagsdemokratin i vad

avser den anställda personalen inom försvaret väl vid en jämförelse med förhållandena i hithörande sammanhang såväl för övrig statsanställd personal som för anställda i det enskilda näringslivet.

Till betydande delar är utvecklingen resultatet av överenskommelser mellan myndigheter och personalorganisationer, varför området självfallet inte lämpar sig för parlamentarisk översyn.

Beträffande företagsdemokratien för de värnpliktiga framhåller överbefälhavaren att likartade frågor behandlades vid 1968 års riksdag. Inom försvaret är bevakningen av de värnpliktigas förhållanden och tillgodoseende av deras intressen säkerställd genom dels det ansvar som i detta hänseende åvilar alla chefer, dels instruktionerna för berörda sakmyndigheter och för ändamålet tillsatta nämnder.

Envars rätt att i personliga angelägenheter vända sig till närmaste chef och personalvårdspersonal liksom rätten att anföra klagan till närmaste eller högre chef är även fastställd i tjänstereglementet.

För värnpliktiga finns förbandsnämnder inrättade. Föreskrifter för dessa är givna av Kungl. Maj:t i tjänstereglementet för krigsmakten. Den senaste förbättringen i dessa föreskrifter genomfördes förra året på förslag av överbefälhavaren och innebar bl. a. införande av beslutanderätt på vissa områden samt vidgade möjligheter till information mellan ledamöterna i nämnden och de värnpliktiga ute på kompanierna. Sedan nämnderna nu funnits i 19 år finns stor erfarenhet vid förbanden av hur de skall arbeta, och deras verksamhet måste till den allt övervägande delen betecknas som god.

Information till värnpliktiga i olika frågor lämnas i tjänsten genom en mängd genomgångar, lektioner och föredrag, vilka bl. a. finns upptagna dels i överbefälhavarens bestämmelser för den allmänmilitära utbildningen, vilken numera är lika för alla värnpliktiga under grundutbildning i alla tre försvarsgrenarna, dels i dessas olika utbildningsbestämmelser. Därutöver lämnas information i förbandsnämnderna.

Sammantaget måste de värnpliktigas möjligheter till demokratiskt medinflytande och att få information betecknas som fullt tillfredsställande då det gäller förhållandena inom förbanden.

Som motionärerna angivit finns för närvarande icke någon allmän intresseorganisation för värnpliktiga. Överbefälhavaren utgår emellertid ifrån att en årlig återkommande värnpliktskongress skall komma till stånd efter de uttalanden som statsrådet och chefen för försvarsdepartementet gjort tidigare i år. Härigenom får de värnpliktiga möjlighet till kontakt med högsta försvarsledningen i frågor som rör dem såsom värnpliktiga. Överväganden om den praktiska utformningen pågår.

Arbetet med dessa och andra frågor rörande värnpliktigas förhållanden sker bl. a. under kontakt med politiska ungdomsorganisationer.

Försvarets centrala företagsnämnd (FCFN) framhåller att dess huvuduppgift är att främja och vägleda försvarets företagsnämnder och företags-

ombuds verksamhet, och nämnden lämnar en redogörelse för och några synpunkter på den del av demokratiseringssträvandena i försvaret, som avser företagsnämndsverksamhet för anställd personal.

Nämnden framhåller att den av motionärerna återopade demokratiseringsprocessen torde ha kommit lika långt inom försvaret som inom andra delar av samhällslivet och även föranlett ett betydande antal reformer.

Inledningsvis konstateras att Sveriges första företagsnämnder inrättades inom försvaret. Den 20 april 1945 — ett och ett halvt år innan arbetsmarknadens parter i övrigt träffade avtal om företagsnämnder — träffades en överenskommelse om inrättande av s. k. produktionsnämnder inom försvaret. Det banbrytande arbete som därvid utfördes inom försvaret med avseende på nämndarbetets inriktning och arbetsformer och de erfarenheter som vanns i produktionsnämndernas praktiska arbete torde i avsevärd utsträckning ha utgjort underlag vid utformningen av efterföljande överenskommelser om företagsnämnder.

Fr. o. m. år 1961 är all inom försvaret anställd personal integrerad i företagsnämndsverksamheten inom försvaret.

FCFN:s verksamhetsområde omfattar det militära försvaret, försvarets fabriksverk och flygtekniska försöksanstalten. Företagsnämnder finns inrättade vid alla större enheter — förband, staber, skolor, förvaltningar, verkstäder, forskningsinstitutioner och fabriksverkets industriföretag och tvätterier.

I försvarets drygt 200 företagsnämnder finns i dag ca 1 200 representanter för den anställda personalen och lika många företrädare för försvarets myndigheter. Erforderlig omorganisation av företagsnämnderna inom försvaret i anledning av SFS 1968: 104 är nu i stort sett genomförd.

Särskild förslagsverksamhet för de värnpliktiga finns organiserad enligt bestämmelser från överbefälhavaren. Dessa bygger i allt väsentligt på FCFN:s bestämmelser om förslagsverksamhet.

FCFN anser att de anställdas kunskaper om försvaret är av avgörande betydelse för deras ökade möjligheter att vinna medinflytande. FCFN räknar med att genom utbildning, som främst är avsedd för företagsnämndsledamöter, kunna göra en insats i detta avseende.

I fråga om utbildning åligger det FCFN att främja intresset för och ge kunskaper om nämndarbetet och betingelserna för detta. I enlighet härmed genomför FCFN sedan början av 1950-talet fortlöpande ca fyra tredagarskurser per år för ledamöter i försvarets företagsnämnder.

Innevarande år har centrala nämnden funnit det angeläget att genom särskilda konferenser för de drygt 200 ordförandena i försvarets företagsnämnder ge dessa tillfälle att gemensamt studera de genom SFS 1968: 104 nyttkomna bestämmelserna för nämndverksamheten, ta del av de synpunkter som varit vägledande vid bestämmelsernas tillkomst samt diskutera policyfrågor beträffande nämndverksamheten.

De genom SFS 1968:104 införda reglerna har inneburit en aktivisering av företagsnämndsverksamheten. Reglerna lämpar sig väl för en utveckling av nämndsverksamheten mot ett mera allmänt och genomgripande medinflytande från personalens sida.

FCFN:s anvisningar i anslutning till författningen har underlättat omorganiseringen av företagsnämnderna och inneburit ökad stimulans genom beslut att företagsnämndernas nya befogenheter skall utnyttjas i full utsträckning.

FCFN anser att företagsdemokratien inom försvaret hävdar sig väl vid jämförelse med övriga delar av statsförvaltningen.

Mot bakgrunden av det sagda kan en statlig utredning angående formerna för företagsdemokrati i gängse mening inte anses erforderlig. Företagsnämndsverksamheten bör liksom hittills i första hand vara en fråga om utveckling under gemensam medverkan från personalorganisationer och myndigheter.

Utskottet

I motionerna framläggs förslag om utredning angående statens medverkan till en värnpliktsorganisation samt formerna för övriga strävanden att demokratisera försvaret.

Frågan om en värnpliktsorganisation var föremål för diskussion i utskottet i samband med behandlingen vid 1968 års riksdag av en motion angående behandlingen av värnpliktsfrågor.

Utskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända yttrande 1968:178 att det beträffande riksomfattande sammankomster med de värnpliktiga borde ankomma på Kungl. Maj:t att efter samråd med för värnpliktsfrågor intresserade organisationer pröva om förutsättningar förelåg för dylika sammankomster och om det i så fall borde ske med statligt stöd i någon form.

Enligt vad utskottet erfarit har Kungl. Maj:t beslutat att s. k. värnpliktsriksdagar i fortsättningen skall anordnas årligen. Den första är avsedd att äga rum i februari 1970. Genom dessa värnpliktsriksdagar får de värnpliktiga under grundutbildningen årligen framföra förslag om de värnpliktigas villkor och förhållanden. Samtliga värnpliktiga under grundutbildning får lämna in motioner till värnpliktsriksdagen. Två ombud skall väljas vid varje förband eller utbildningsanstalt. Riksdagspartiernas ungdomsförbund får lämna information till de värnpliktiga om sina respektive program i värnpliktsfrågor. Ungdomsförbunden får under en tjänstefri kväll ordna möten vid förbanden. Deltagande i val av ombud eller informationsmöte är frivilligt. Under förberedelserna för värnpliktsriksdagen skall ungdomsförbunden få tillfälle att ge sina synpunkter på hur arrangemanget skall genomföras. Kostnaderna för värnpliktsriksdagens anordnande bestrides med statliga medel.

Information och medinflytande för den inom försvaret anställda personalen sker liksom för annan statligt anställd personal i första hand genom företagsnämnderna. Samma föreskrifter gäller för samtliga nämnder inom hela statsförvaltningen (SFS 1968: 104). Dessa föreskrifter har tillkommit efter överläggningar mellan företrädare för det dåvarande civildepartementet och personalens organisationer.

Företagsnämndsverksamheten inom försvaret förefaller enligt utskottets mening att vara väl utvecklad och organiserad. Denna verksamhet bör liksom hittills i första hand utvecklas under gemensam medverkan från personalorganisationer och myndigheter.

Under hänvisning till vad sålunda anförts avstyrks motionerna.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionerna I: 445 och II: 497.

Stockholm den 18 november 1969

På statsutskottets vägnar:

GÖSTA BOHMAN

Närvarande: se under utlåtandet nr 156.